

NYÍREGYHÁZI EGYETEM
NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET
UKRÁN NYELV ÉS KULTÚRA INTÉZETI TANSZÉK

НІРЕДЬГАЗЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ

UKRAINISZTIKA MAGYARORSZÁGON ÉS A HATÁRON TÚLON II

A 2021. november 26–27-én megrendezett nemzetközi
tudományos konferencia előadásainak anyagai

УКРАЇНІСТИКА В УГОРЩИНІ ТА ПОЗА ЇЇ МЕЖАМИ II

Матеріали міжнародної наукової конференції
26-27 листопада 2021 року

Kiadó
Nyíregyháza / Ниредьгаза
2022

TARTALOMJEGYZÉK / ЗМІСТ

NYELVTUDOMÁNY / МОВОЗНАВСТВО

Ірина Багмут: Дієслівний вид та інфінітив: нотатки з української як іноземної	9
Вероніка Баньої, Наталія Петруляк: Угорські запозичення в закарпатській говірці села Руські Комарівці Ужгородського району	17
Єлизавета Барань, Вільмош Газдаг: Наслідки українсько-угорської міжмовної інтерференції (на основі закарпатських творів художньої літератури).....	25
Наталія Венжинович: Фразеологія та фразеографія української мови: здобутки і перспективи досліджень	37
Алла Галас: Угорські запозичення в закарпатських народних порівняннях.....	47
Андраш Золтан: Кар'єра одного галицького канцелярського латинізму (господарь).....	61
Юлія Макарець: Український етнокультурний символ «паляниця» в умовах війни (нормативний та лінгвокультурологічний виміри).....	77
Андрея Певсе: Важливість інформаційної компетентності філологів до результативної педагогічної праці.....	85
Іван Сабадош: Словотвірний потенціал угорських запозичень у сучасній українській закарпатській говірці	91
Наталія Торчинська, Михайло Торчинський: Односкладні речення: проблеми трактування і типології.....	101
Олеся Харківська: Мадяризми в українських говірках Закарпаття (лексико-словотвірний аспект)	109
Dr. Stefuca Viktória: Найбільш вживана угорська власна назва в українсько-молдавських грамотах XIV-XV століть	119

IRODALOMTUDOMÁNY / ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Cs. Jónás Erzsébet: A fordítástudomány a fordítási gyakorlat szolgálatában	129
Евеліна Балла: Українська поезія в перекладі Єви Гріґаші	141
Ольга Бикова: Жанрово-стильові особливості збірки нарисів на виробничу тематику Гордія Коцюби «Дніпрові саги».....	151
Микола Васьків: Угорська поезія в перекладах Павла Мовчана	157

Валентина Вігула: Розвиток інструментально-вокального фольклору на Україні	165
Світлана Журба: Жанрові модифікації малої прози Осипа Турянського та Міхая Бабіча	175
Олександра Ігнатович: Трансформація поняття честі в оповіданні Сергія Степи «Не можу зрозуміти...»	185
Олександр Кордонець: Мотив гріха в новелах «Кара» Б. Лепкого та «Рожа» Н. Кобринської: типологічний аспект.....	193
Леся Мушкетик: Українські народні пісні у творчому доробку Бели Бартока: до 140-річчя з дня народження	205
Оксана Талабірчук: Художньо-образна характеристика символів води та вітру в творі «Казка про воду» Сергія Степи ...	215
Оксана Тиховська, Ірина Бура: Специфіка образу відьми в українському фольклорі Закарпаття (вплив угорських вірувань) та в повісті Докії Гуменної «Велике цабе»	223
Ольга Шелюх: Особливості сучасної літератури про гібридну війну на Сході України	235
Тетяна Чонка: Культурологічний аспект романів «Не озирайся і мовчи» та «Доки світло не згасне назавжди» Макса Кідрука	245

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБІРКИ НАРИСІВ НА ВИРОБНИЧУ ТЕМАТИКУ ГОРДІЯ КОЦЮБИ «ДНІПРОВІ САГІ»

GENRE-STYLE CHARACTERISTICS OF THE COLLECTION OF ESSAYS ON
THE PRODUCTION THEME OF «DNIPRO SAGAS» BY HORDIY KOTSYUBA

Ольга Бикова

(Київський університет імені Бориса Грінченка
sonce01_84@ukr.net)

Abstract. The article highlights the specifics of the production essays of the collection «Dnieper Sagas» by Hordiy Kotsyuba. The stylistic, genre, plot and thematic principles of modeling essays on production themes are revealed based on the analysis of essays.

The main attention is paid to the ideological orientation, journalistic nature, cultivation of the theme of the working class and industrialization of the new society in the essays of the collection.

Having analyzed the collection «Dnieper Sagas» by H. Kotsyuba, we came to the conclusion that it has the following characteristics: optimistic and elevated tone of the story; emphasis on the advantages of the socialist path of development; partisanship, ideology, pathos; the main characters of the reports are workers – «builders of a bright communist future»; naturalistic description of production processes; creation of idyllic pictures of Soviet life; the presence of protocol-declarative slogans, a large amount of factual material.

Keywords: essay, production topic, new person, work.

Період кінця 1920-х – початку 1930-х років в історії радянської системи характеризувався новими перетвореннями, першими п'ятирічками, створенням типу «нової радянської людини» в українській журналістиці та літературі. Новобудови, що звершувалися в ім'я «успішного поступу соціалізму», були складовою великого руху «нової епохи» – колективізації, електрифікації, культурної революції, цих трьох китів будівництва «великої та могутньої» держави. Процес духовного переродження суспільства на пряму був пов'язаний із трудовими досягненнями соціалістичного будівництва, оскільки тільки людина-робітник заслуговувала на повагу з боку партії та на увагу письменників і журналістів.

Саме тому в цей час провідною в радянській літературі та журналістиці стає тема праці. Масовий ентузіазм на шляху до розбудови «світлого майбутнього», звеличення праці на користь соціалізму, зведення епохальних будов «нових п'ятирічок», ударницька праця молодих свідомих комсомольців, організація соціалістичних змагань, необхідність викриття і покарання або перевиховання «шкідників» на виробництві стають основними темами в новій українській літературі.

У тогочасній періодиці теж усе частіше з'являються матеріали, у яких журналісти особливу увагу приділяють описові трудових подвигів радянських людей під час кампаній індустріалізації та колективізації, цікавляться роботою заводів, фабрик, колгоспів, зображують віру людей у краще майбутнє.

Поява виробничої тематики в художніх та публіцистичних творах 1920-30-х рр. зумовлена не лише партійними директивами, вимогами до автора описати у своєму матеріалі роботу промислових комбінатів, фабрик і заводів, – але й потребами читацької аудиторії. Про це можуть свідчити численні відгуки читачів у тогочасній періодиці, зустрічі журналістів із робітниками заводів і фабрик (Сінченко 2009: 494). Відповідно, в автора було завдання – зацікавити своїм матеріалом конкретну читацьку аудиторію – робітничий клас.

«У більшості випадків описи виробничих процесів викликали зацікавлення з боку читача, бо передавали сам дух доби, коли наука і техніка швидко вривалися у буденне життя. Ці описи не зводили технології до примітивізму, а робили їх доступними для читача» (Васьків 2004: 47). Робітник, який виступав не тільки головним героєм художніх чи публіцистичних творів, а й активним читачем, упізнавав у персонажах своїх товаришів по заводу, фабриці чи цеху, і таким чином, його довіра до автора і написаного ним збільшувалася.

І художні, і публіцистичні твори виробничої тематики, у яких оспівано робітничий клас і процес індустріалізації, виконували ідеологічну функцію відповідно до настанов партії, формували свідомого читача нової епохи.

Гордій Коцюба, член літературних організацій «Гарт», ВАПЛІТЕ, «Пролітфронт», організатор і редактор журналу «Шляхи мистецтва», постійний дописувач у видання «Вісті ВУЦВК», «Селянська правда», «Всесвіт», «Червоний шлях», був одним із тогочасних письменників, хто також у своїй творчості звертався до виробничої тематики. Зокрема, у збірці «Дніпрові саги» (1931) розповідається про будівництво Дніпровської гідроелектростанції, яка у 1930-ті роки була відома під назвою Дніпрельстан.

Збірці «Дніпрові саги» притаманні ті ж самі риси, що й іншим творам виробничої тематики того часу: детальний опис виробничого процесу («Переможці скель»), протиставлення героя-новатора й героя-консерватора («Хома з невірив»), боротьба за виконання і перевиконання виробничого плану («Переможці скель», «Дев'ятий вал»), мотив трудового перевиховання («Переможці скель»), типовість хронотопу (нещасне минуле і щасливе майбутнє, упорядкованість раніше хаотичного простору за допомогою будівництва тощо) («На мосту», «Переможці скель»).

Словнений віри в краще майбутнє автор уже з перших сторінок популяризує досягнення радянського суспільства, розвиває думку про вдалий процес розбудови промисловості: *«Це буде, скажу я вам,*

дорогий Генадію Петровичу, – заявив він урочисто, – не тільки технічно найдоцільніше, а й мистецьки досконале. А цього й потребує споруда, що стоятиме цілі віки, що буде пам'ятником нашої доби, що про неї говоритимуть наші нащадки» (Коцюба 1931: 14). Червоною ниткою через усю збірку проходить ідея високих досягнень радянської індустріалізації, величезна праця людей, які трудяться на благо держави.

У збірці превалює художнє втілення масового соціалістичного змагання, поголовного ентузіазму, захоплення комуністичними ідеями. Так, у нарисі «Переможці скель» член бюро парткому Богмацера заявляє на засіданні: *«Оголосимо штурмові дні, організуємо нове ударництво, кинемо клич до будівників... Я певний, що з дванадцятитисячної армії будівників Дніпрельстану знайдеться не одна сотня, а може й тисяча, що віддадуть свої вихідні дні чи погодяться попрацювати якусь годину-другу після своєї звичайної праці»* (Коцюба 1931: 56-57). *«Проблема Дніпра, над розв'язанням якої ми працюємо, не нова... Проте, лишалась невирішеною. Тільки тепер радянська влада, оголосивши лозунг електрифікації країни, поставила цю проблему на цілковите розв'язання... Наш проєкт не тільки вирішає транспортну проблему Дніпра, він передбачає використання енергетичних сил Дніпра, обіймає всю проблему розвитку промисловости південної України на базі її електрифікації і використання багатючих природних ресурсів району»* (Коцюба 1931: 26-27), – зазначає у промові гідротехнік Іван Александров, який розробив інженерно-технічний проєкт Дніпровської ГЕС, на той час найбільшої в Європі. Публіцистичний характер оповіді, пафосність, риторика нарисів постулює заклики тієї доби, визначає соціальні твердження, наголошуючи на колективному та відсуваючи на задній план індивідуальне.

У пролозі до збірки звертає на себе увагу поширений у радянському дискурсі міф про «світле завтра». Прискорений розвиток промисловости та колективізація сільського господарства, постійне нарощування темпів виробництва, праця на благо держави та суспільства і налагодження життя кожної людини – усі ці головні етапи радянської історії підпорядковувались єдиному завданню, пов'язаному зі творенням «щасливого майбутнього». Саме цю мету бачать перед собою персонажі нарису Г. Коцюби: *«Енергію Дніпра треба використати на створення цілком нових галузів індустрії, на виробництво високоякісних металів як алюміній, електросталь, феростопи, потрібні для машинової, тракторної, автотракторної й авіаційної промисловости, що їх досі довозили із-за кордону. Завод алюмінійовий, електросталі, феростопів – ось що треба будувати першою чергою на Дніпрі, поблизу гідроелектростанції, щоб звільнитись від закордонної залежності, щоб поставити промисловість на власні ноги, на міцний ґрунт»* (Коцюба 1931: 28); *«Господарство України і цілого Союзу потребує не тільки реконструкції старої промисловости, а й створення нової, рентабельнішої бази, побудованої на останніх досягненнях науки і*

техніки. Дніпрельстан є могутня енергетична база для нової індустрії. Дніпрельстан є основа для дальшого поступу цілого господарства, для руху вперед до соціалізму» (Коцюба 1931: 31); *«Ми, незаможні селяни, – мовив сивоусий представник Всеукр. Комітету незаможників, – заявляємо, що коли уряд оголосить позику, ми охоче її передплатимо, бо добре розуміємо, яке то велике значення матиме для всіх нас Дніпрельстан»* (Коцюба 1931: 31). Ці урочисті гасла з уст персонажів є візією кращого майбутнього.

У збірці «Дніпрові саги» присутнє також змалювання соціалістичного змагання, провідної ролі партії, комсомольців, комуністів у побудові гідроелектростанції, що підтверджують уривки з текстів: *« – Я гадаю, – мовив Голобородько, що ми зараз мусимо звернутися до відомих, випробуваних уже нами методів роботи. Ударництво, соцзмагання, правильне розташування сил і механізмів, ось що може дати нам потрібний перелом. Тільки правильно розташували сили, розвинувши вдарництво, використавши механізми, можемо ліквідувати прорив, із честю вийти з труднощів»* (Коцюба 1931: 52); *«У нас на будівництві досить таки поширено вдарництво й соцзмагання. Щось біля семидесяти п'яти відсотків із дванадцяти тисяч охоплено вдарництвом»* (Коцюба 1931: 52); *«Створимо для прикладу бригаду з відповідальних громадських робітників, із техніків, із інженерського персоналу»* (Коцюба 1931: 57); *«Але яку то силу, скажу я вам, товариші, має організована воля робітництва, трудова свідомість його й любов до свого витвору»* (Коцюба 1931: 184).

Як і в більшості творів виробничої тематики початку 1930-х рр. у центрі сюжетів нарисів збірки «Дніпрові саги» постають проблеми виробничих процесів, а не зіткнення характерів. Так, під час будівництва гідроелектростанції виникають виробничі труднощі: недостатність робочих кадрів, логістичні проблеми, стихійні лиха, проте герої збірки з честю долають усі перешкоди. Наприклад, у нарисі «Дев'ятий вал» показано боротьбу будівників Дніпрельстану зі стихійним лихом – унаслідок повені Дніпро вийшов із берегів і виникла загроза руйнування перегатки. *«А це означало, що місяців на два довелось би припинити роботу на гідроелектростанції, до спорудження нової перегатки, що можна було зробити лише після спаду води... Це означало зірвати всю роботу, увесь плян, не виконати даної нами, усім колективом, обіцянки закінчити будівництво до 1 травня 1932 року, одержати 1 травня перший електричний струм»* (Коцюба 1931: 185). У результаті – перемога над повинню. Здобули перемогу, бо була мрія про ідеал, досягти якого і намагалися герої. Цей ідеал не був розтягнутий на невизначений проміжок часу, він був чітко визначеним та близьким – перша п'ятирічка. І досягти цього ідеалу можна було наполегливою працею, беручи участь у соціалістичному будівництві: *«Прибували нові загони робітників, студентів, учнів профшколи, навіть старших груп семирічок. Для всіх знайшлася робота... Боротьба була завзята. Вода все прибувала, все підвищувалась, але підвищувалась і перегатка, росла нова дамба, новий насип*

із піску й каміння» (Коцюба 1931: 185-186). Тому і виникає у виробничих нарисах образ «нової радянської людини», яка нічого не боїться, якій під силу приборкати природу і яка ладна працювати понаднормово заради спільної справи: *«Ми працювали цілу ніч, не почувавши втоми, зовсім забувши про біг часу й небезпеку»* (Коцюба 1931: 186).

Про перипетії ідеологічної боротьби персонажів-суперників – «ударників» і «шкідників» – йдеться у нарисі «Переможці скель». Можемо говорити про формування непохитного і промовистого міфу про «красу праці» (Добренко 2007: 65), причому це праця, яка в Радянському Союзі 1920-30-х років часто була примусовою. Робота на соціалістичному будівництві була позбавлена матеріальної винагороди (так, наприклад, у перемовинах із грабарями, котрі відмовилися виходити на будівництво через важкі умови праці й низьку оплату, представник робіткому Голобородько зазначив, що *«надбавки не може бути. Це порушило б усю нашу лінію»* (Коцюба 1931: 41)). «Така дематеріалізована праця була здатна виробити лише «красу праці» і заражала ідеальністю (насамперед, «моральністю» і «красою») все, чого торкається» (Добренко 2007: 65). Промовистим є епізод нарису, в якому зображено організацію добровільних бригад і команд на ліквідацію прориву в протоці: *«двоє штабістів... ледве встигали давати вказівки й розпорядження, як прибували все нові й нові загони. Після електриків прийшли теслярі, потім бетонники, а далі бухгалтери, канцеляристи, пожежники, міліціонери, студенти-будівельники, воєнізована охорона, черевкоопівці»* (Коцюба 1931: 62). Тобто усі вони охоче погодилися брати участь у безплатних роботах, замість того, аби відпочити після важкого робочого дня. Так, автор виразно демонструє, як у важких умовах трудової діяльності (будівництво гідроелектростанції) формуються нові якості нової людини – ентузіазм, самовідданість, безкорисливість, колективізм.

У збірці «Дніпрові саги» набуває актуальності тема боротьби за виховання нової людини та перевиховання людини попередньої нерадянської епохи. І центром цієї боротьби стає еволюція героя. Виокремлюються два внутрішніх ворога: відсталість «старої людини» (нарис «Хома з невірів») і «відсталість робочої самосвідомості» (нарис «Переможці скель»).

Нарис «Хома з невірів» змальовує зіткнення старосвітського села в особі діда Хоми Топтала з містом, що промислово розвивається. У село Топталівка приходить звістка, що внаслідок будівництва гідроелектростанції Дніпрова течія буде закрита, вода в річці підніметься і все село буде назавжди затоплене водою. Відповідно усі мешканці села повинні якомога швидше виїхати подалі в степ. Дід Хома вирішує нікуди не їхати, оскільки не вірить, що людина може приборкати Дніпро. А на нього дивлячись, сидять нерухомо й сусіди. На загрозу, що вода швидко затопить село, старий відповідає цілком спокійно «і хай собі топить». Старого зустрічає давній приятель Іван Півторак, лоцман із Кодаку, людина, що на Дніпрі знається. Півторак теж зі

Дніпрельстану: «Та вже ж, що спинять, скоро тільки перегородять, а то ж як, для того ж і греблю ото ставлять» (Коцюба 1931: 139). І хоч Хома й далі не вірить: «А брешете ви всі, бо нічого з тієї греблі не вийде» (Коцюба 1931: 140), та все ж вирішує поїхати у Кічкас й побачити усе на власні очі.

У нарисі автор наголошує на тому, як до невпізнанності змінилося селище Кічкас (теперішнє Запоріжжя), перетворюючись у потужний промисловий центр: «Колись – це невелике селище, із одноповерховими, переважно кам'яними, будинками міського типу, будоване статечними хліборобами-колоністами. Тут завжди панував сільський спокій... Тепер цей Кічкас уразив старого своїм незвичайним виглядом. Не дивлячись на ранню годину, вулиця була сповнена гамірливості, руху, якоїсь колотнечі. Сновигали пішоходом, кудись поспішаючи, хлопці, дівчата, люди дійшлого віку, у кепі, у капелюхах, у робітничих блузах, у косоворотках... Увагу його тривожив отой дражливий гугіт автобусів, що снували вузькою вулицею кудись вгору й назад, із людьми, то вантажені різною кладдю...» (Коцюба 1931: 151-152).

У Кічкасі дід Хома знайомиться з молодим робітником Ладохою, який показав йому будівництво греблі і детально про все розповів. Повернувшись, дід, несподівано для всіх, вирішує виселитися в Суху Балку.

Автор у нарисі зумів показати зростання психоідеологічного опору в дідові й художньо довів кінечність зламу в його психології, виникнення в ній нової якості, протилежної консерватизмові старого села.

Отже, проаналізувавши збірку «Дніпрові саги», можемо зробити висновок, що вона чудово ілюструє загальну атмосферу, яка панувала на будівництві Дніпрельстану. Виробничим нарисам Г. Коцюби притаманні такі специфічні ознаки: оптимістично-піднесений тон оповіді; акцентування на перевагах соціалістичного шляху розвитку; партійність, ідейність, пафосність; головні герої репортажів – робітники – «будівники світлого комуністичного майбутнього»; натуралістична описовість виробничих процесів; створення ідилічних картин радянського життя; наявність протокольно-декларативних гасел, великої кількості фактичного матеріалу (статистичних даних).

ЛІТЕРАТУРА

- Васьків М. 2004. Виробничий роман: догма і творчий пошук. *Вісник Запорізького державного університету: Збірник наукових статей. Філологічні науки*. Запоріжжя: Запорізький державний університет. №2. 42-49.
- Добренко Е. 2007. *Политэкономия соцреализма*. Москва: Новое литературное обозрение.
- Коцюба Г. 1931. *Дніпрові саги: новелі Дніпрельстану*. [Б. м.]: Рух, 1931.
- Сінченко О. 2009. Роман «Крила» Володимира Кузьмича: особливості поетики. *Україністика: минуле, сучасне, майбутнє II: збірник статей учасників міжнародної конференції*. Брно: Університет імені Масарика. 494-501.